

Wiktor Szymborski

Lipniczanie na Uniwersytecie Krakowskim na przełomie XV i XVI wieku¹

O początkach szkoły parafialnej w Lipnicy nie zachowały się żadne informacje. W późnym średniowieczu szkoły tego rodzaju istniały z reguły przy każdej parafii. Miasto Lipnica otrzymało prawo niemieckie na początku XIV w. Ponieważ w tym czasie było regułą, że przy lokacji wytyczano grunt pod budowę szkoły i fundowano uposażenie nauczyciela, nie bez racji wybitny historyk szkolnictwa średniowiecznego, Antoni Karbowski, datował jej powstanie na ten okres². W XV w., po ponownym uruchomieniu uniwersytetu w Krakowie, kilkanaście osób z Lipnicy podjęło studia w tym mieście. W tym czasie w dekanacie lipnickim w większości parafii znajdowały się już szkoły³.

¹ Niniejszym pragnę podziękować dr. hab. Krzysztofowi Stopce za cenne uwagi dotyczące konstrukcji niniejszej pracy.

² A. Karbowski, *Dzieje wychowania i szkół w Polsce*, t. III, Lwów–Warszawa–Kraków 1923, s. 56.

³ M. Michalewicz, *Szkolnictwo parafialne i związki z uniwersytetem krakowskim w XVI-XVIII wieku*, [w:] *Bochnia dzieje miasta i regionu*, red. F. Kiryk, Z. Ruta, Kraków 1980, s. 188; E. Wiśniowski, *Parafie w średniowiecznej Polsce. Struktura i funkcje społeczne*, Lublin 2004, s. 350; idem, *Sieć szkół parafialnych w Wielkopolsce i Małopolsce w początkach XVI w.*, „Roczniki Humanistyczne” 1967, t. XV, z. 2, s. 108-110; na temat sieci parafialnej zob. idem, *Uwagi na temat sieci szkół parafialnych w Polsce na przełomie XV/XVI wieku*, [w:] *Nauczanie w dawnych wiekach. Edukacja w średniowieczu i u progu ery nowożytnej. Polska na tle Europy*, red. W. Iwańczak, K. Bracha, Kielce 1997, s. 13-21.

Mimo to pierwsza wzmianka o istnieniu szkoły parafialnej w Lipnicy pochodzi dopiero z 1433 r.⁴

W XVI w. poziom nauczania w szkole lipnickiej musiał być stosunkowo wysoki, skoro tamtejsi wykładowcy mieli stopnie magistrów lub bakalarzy uzyskane w Akademii Krakowskiej. Dzięki dobremu uposażeniu nie występowało tam zjawisko częstej rotacji nauczycieli, którzy ponadto cieszyli się znacznym prestiżem w społeczności miejskiej (np. brali udział w pracach rady miejskiej)⁵. Poza Jakubem (rektor w 1433 r.) innych rektorów szkoły w Lipnicy znamy jedynie z imienia i to dopiero od XVI w. W 1512 r. funkcję tę pełnił Mateusz, natomiast rok później niejaki Jan⁶.

Budynek szkoły podczas wizytacji diecezjalnej w 1596 r. znajdował się w opłakanym stanie i wymagał gruntownego remontu. Wi-

⁴ Archiwum Państwowe w Krakowie, *Castrensia Cracoviensia* 4, s. 921: *Jacobus rector scole de Lipnicza*. Za udzielenie tej informacji dziękuję dr. hab. Krzysztofowi Stopce; do tej pory przyjmowano, że pierwsza wzmianka o szkole lipnickiej pochodzi z 1465 r., zob. F. Kiryk, *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII-XVI w. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, Kraków 1985, s. 130; J. Ryś, *Szkolnictwo parafialne w miastach Małopolski w XV wieku*, Warszawa 1995, s. 122; M. Wolski, *Lipnica Murowana*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, red. F. Sikora, cz. III, z. 3: *Lasocice-Łaganów*, Kraków 2000, s. 655.

⁵ M. Michalewicz, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 190-191; zob. też J. Ryś, *Z dziejów szkoły parafialnej w Myślenicach*, [w:] *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historica III. Księga jubileuszowa Profesora Feliksa Kiryka*, red. A. Jureczko, F. Leśniak, Z. Noga, Kraków 2004, s. 456; na temat wynagrodzenia nauczycieli parafialnych w Małopolsce zob. W. Urban, *Małopolskie szkoły parafialne wobec otoczenia (pierwsza połowa XVI w.)*, „*Studia Historyczne*” 1993, t. 36, z. 4, s. 430-432; idem, *Małopolskie szkoły parafialne w świetle akt sądowych krakowskiej kurii biskupiej z drugiej połowy XVI w.*, „*Przegląd Historyczno-Oświatowy*” R. 36, 1993, nr 1-2, s. 6-7; idem, *Szkolnictwo Małopolski od XVI do XVIII wieku*, [w:] *Nauczanie w dawnych wiekach...*, s. 68; J. Supruniuk, *Biecka szkoła parafialna w XV-XVI wieku*, [w:] *Ecclesia et civitas. Kościół i życie religijne w mieście średniowiecznym*, red. H. Manikowska, H. Zaremska, Warszawa 2002, s. 211-212; W. Kowalski, *Kościół w mieście opatów. Źródła i wysokość dochodów parafii jędrzejowskiej w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych*, [w:] *ibidem*, s. 282.

⁶ *Regesty do dziejów szkolnictwa parafialnego w pierwszej połowie XVI w. z Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie*, wyd. W. Urban, „*Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*” 1996, t. 66, nr 846, s. 307; nr 847, s. 307.

zycatorzy polecili plebanowi, aby dopilnował odbudowy szkoły, co było obowiązkiem mieszczan lipnickich⁷. Funkcję kierownika pełnił wówczas bakalarz sztuk wyzwolonych, Florian z Czchowa, który był równocześnie pisarzem miejskim. Z tytułu poborów nauczycielskich otrzymywał 8 zł od mieszczan i po 1 groszu tzw. klerykaty od parafian⁸.

Reprezentanci biskupa krakowskiego, którzy w 1596 r. przeprowadzili wizytację dekanatu lipnickiego, zamieścili w aktach powizytacyjnych spis ksiąg, jakie wówczas posiadał kościół parafialny *pro docendo populo*⁹. Znajdowały się tam m.in. dwa egzemplarze Biblii, listy św. Hieronima, traktaty św. Augustyna o *Państwie Bożym* i *O Trójcy*, pisma Grzegorza Wielkiego na temat księgi Hioba (zapewne *Moralia in Job*), *Historia Kościelna* Euzebiusza z Cezarei, *Liber sententiarum* Dionizego Caresusiani, 11 tomów ksiąg o treści teologicznej, zawierających np. komentarze do listów św. Pawła, różne kompendia z teolo-

⁷ Stan techniczny innych szkół przedstawiał się podobnie, gdyż w sześciu parafiach nakazano ich remont. M. Michalewicz, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 189; zob. tabela *Stan budynków szkolnych w archidiaconacie krakowskim w latach 1560-1596*, [w:] A. Zapart, *Szkolnictwo parafialne w archidiaconacie krakowskim od XVI do XVIII wieku*, Lublin 1983, s. 128, 144. Protokoły wizytacji z 1598 r. szkoły w Chronowie w dekanacie lipnickim zawierają informację, że wybudował ją sam nauczyciel, Stanisław Szczepanowski (*ibidem*, s. 129).

⁸ S. Kot, *Materiały do dziejów szkolnictwa parafialnego w Polsce*, „Muzeum. Czasopismo poświęcone sprawom wychowania i szkolnictwa” R. XXVII, 1911, t. III, dodatek 8; *Przyczynki do dziejów wychowania i oświaty w Polsce...*, cz. II, s. 169; M. Michalewicz, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 190-191; na temat uposażenia szkół w dekanacie lipnickim zob. A. Zapart, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 153; z akt wizytacji z 1607-1608 wynika, że wysokość klerykaty uległa w XVII w. zwiększeniu i wynosiła 3 wiardunki (Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (dalej cyt.: AKM), AV 5, s. 34). *Wynagrodzenie nauczyciel otrzymywał raz do roku lub kwartalnie. Tylko w niektórych miejskich parafiach, np. w Bochni, Wieliczce, był zwyczaj tygodniowej wypłaty [...] kwartalne wynagrodzenie proboszcz wypłacał nauczycielowi w każde suche dni* (A. Zapart, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 221).

⁹ AKM, AVCap 7, k. 173v.

gii, zbiory kazań, psalterze, dekret Gracjana, dekretały, *Liber sextus*¹⁰, prace Izydora z Sewilli¹¹.

Akta kolejnych wizytacji przynoszą informacje na temat obowiązków nakładanych przez wizytatorów na nauczycieli. Żądano, aby kierownik w niedzielę:

wykładał chłopcom naukę chrześcijańską, poczem wikary ma dla chłopców i ludu odczytać z książki Piotra Skargi żywot świętego, przypadającego na ten dzień [...]. Na dany znak dzwonkiem ma kierownik szkoły wykładać katechizm chłopcom¹².

Informacje na temat funkcjonowania szkoły w Lipnicy w kolejnych wiekach można znaleźć w monografii parafii Stanisława Litaka oraz rozprawie ks. Andrzeja Zaparta¹³.

Antoni Karbowski doliczył się do roku 1510 dwudziestu studentów z Lipnicy, którzy podjęli studia w Krakowie (pierwszy wpis pochodzi z roku 1437)¹⁴. Jeden spośród lipnickich absolwentów uniwersytetu został nauczycielem w szkole parafialnej w Czchowie. Był to niejaki Stanisław, który pojawił się w źródłach około 1530 r.¹⁵ Inny

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, k. 174r; na temat księgozbiorów szkolnych zob. K. Stopka, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu. Studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, Kraków 1992, s. 176 i n.

¹² S. Kot, *Materiały do dziejów...*, s. 169; zob. też A. Zapart, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 271-273, 300; J. Ryś, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 62-63; J. Supruniuk, *Biecka szkoła...*, s. 212.

¹³ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku. Struktura, funkcje społeczno-religijne i edukacyjne*, Lublin 2004, s. 259, 279, 290, 296; A. Zapart, *Szkolnictwo parafialne...*, *passim*; zob. też AKM, AV 5, s. 34; stosunki panujące pomiędzy nauczycielami a uczniami w małopolskich szkołach szkicowo omówił W. Urban, *Nauczyciele a uczniowie w Małopolskich szkołach parafialnych pierwszej połowy XVI wieku*, „Kieleckie Studia Historyczne” 1992, t. 10, s. 159-167.

¹⁴ A. Karbowski, *Dzieje wychowania...*, t. III, s. 56; por. J. Ryś, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 113.

¹⁵ F. Kiryk, *Rozwój urbanizacji Małopolski...*, s. 117, 130; odnośnie do XV w. zob. J. Ryś, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 35.

lipniczanin, Mikołaj, był w latach 1540-1547 prałatem i kustoszem kolegiaty w Wojniczu¹⁶.

W tabeli nr 1 zamieszczona została lista studentów pochodzących z Lipnicy, którzy od 1437 r. do połowy XVI w. wpisali się do metryki uniwersytetu krakowskiego.

Tabela nr 1

Wykaz studentów pochodzących z Lipnicy, wpisanych do metryki uniwersyteckiej do połowy XVI w.

Liczba porządkowa	Data wpisu	Imię studenta	Opłaty
1	1437	Caspar Nicolai de Lypnicza	dt
2	1446	Bernardus Nicolai de Lipnicza	dt tt
3	1448	Lucas Luce advocati de Lipnicza	5 gr
4	1454	Simon Gregorii de Lypnicza	dt gr
5	1476	Stanislaus Johannis Lypnyczki	st tt
6	1485	Bartholomeus Nicolai de Lypnyczka	st tt
7	1486	Mathias Johannis de Lipnyczka	3 gr
8	1491 4 octobris	Johannes Blasii de Lypnyczka dioc. Cracoviensis	dt tt
9 10	1501	Stanislaus Jacobi de Lypnyczka	3 gr
11	1501 29 X	Joannes Stanislai de Lipnicza	4 gr

¹⁶ M. Michalewicz, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 198; J. Szymański, *Kapituła kolegiacka w Wojniczu 1465-1786*, Lublin 1962, s. 146, 181.

12	1501 29 X	Joannes Laurencii de Lipnicza	4 gr
13	1506	Thomas Johannis de Lypnycza	6 gr
14	1506	Stanislaus Johannis de Lypnycza	1 gr
15	1507	Felix Michaelis de Lipnicza	4 gr
16	1507 21 II	Andreas Martini de Lipnicza dioc. Cracoviensis	6 gr
17	1508	Joannes Johannis de Lypnycza	4 gr
18	1509	Jacobus Michaelis de Lypnycza	6 gr
19	1509	Bartholomeus Johannis de Lipnicza	2 gr
20	1510	Martinus Marci de Lypnycza	3 gr
21	1525 27 VIII	Johannes Alberti de Lypnycza dioc. Cracoviensis	3,5 gr
22	1526 16 IV	Sebastianus Martini de Lypnycza dioc. Cracoviensis	0 gr
23	1526 23 IV	Martinus Mathie de Lypnycza dioc. Cracoviensis	½ gr
24	1527 ultima Marcy	Balthazar Stanislai de Lypnycza dioc. Cracoviensis	6 gr
25	1528 4 VIII	Martinus Michaelis de Lypnycza dioc. Cracoviensis	4 gr
26	1528 8 IX	Martinus Johannis de Lypnycza dioc. Cracoviensis	6 gr
27	1529 14 V	Marcus Johannis de Lypnycza dioc. Cracoviensis	2 gr

28	1529	Martinus Jacobi de Lypnycza dioc. Cracoviensis	2 gr
29	1546	Stanislaus Philippi de Lipnicza dioc. Cracoviensis	4 gr

Źródła: *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400-1508*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpracy R. Grzesika, t. I, Kraków 2004, s. 180, 213, 222, 251, 389, 452, 457, 496, 576, 581, 625, 627, 631, 638, 641; *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. II (ab anno 1490 ad annum 1551), ed. A. Chmiel, Cracoviae 1892, s. 117, 118, 121, 147, 231, 233, 240, 242, 243, 245, 250, 327.

Spośród 29 studentów tylko pięciu wpłaciło pełną opłatę wpisową. O tym, że spora część lipnickich scholarów pochodziła z niezamożnych domów, świadczy to, że jedna osoba została zwolniona z opłat, jedna zapłaciła 1 gr, a jedna nawet ½ gr. Na uwagę zasługuje fakt, że późniejszy profesor uniwersytetu, Bartłomiej z Lipnicy, nie uiścił opłaty wpisowej. Fakt ten mógł oznaczać, że pochodził z niezamożnej rodziny lub że opłatę rozłożono mu na raty¹⁷.

Spośród studentów lipnickich w XV w. tylko dwie osoby uzyskały stopień bakałarza sztuk wyzwolonych: Szymon (1457), późniejszy błogosławiony¹⁸, i Bartłomiej (1488), przyszły wykładowca uczelni

¹⁷ Z opłat byli zwolnieni studenci będący na służbie profesorów oraz ubodzy, I. Kanińska, *Młodzież Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1510-1560*, [w:] *Studia z dziejów młodzieży Uniwersytetu Krakowskiego w dobie Odrodzenia*, red. K. Lepszy, Kraków 1964, s. 11-12; zob. B. Kürbisówna, *Mieszczanie na Uniwersytecie Jagiellońskim w XV wieku i ich udział w kształtowaniu świadomości narodowej*, [w:] *Ze studiów nad literaturą staropolską*, Wrocław 1957, s. 34-37, *Studia staropolskie*, t. 5.

¹⁸ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400-1508*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpracy R. Grzesika, t. I, Kraków 2004, s. 251; *Simon de Lipnicza beatus Simon de Lipnica artium baccalaureus, bernardinus ad aedes sacra patrum bernardinorum Stradomiae* (Księga promocji wydziału sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku, wyd. A. Gąsiorowski, przy współpracy T. Jurka, I. Skierskiej, W. Swobody, Kraków 2000, s. 46).

krakowskiej. Do połowy XVI w. stopień ten uzyskało czterech dalszych lipniczan¹⁹.

Tabela nr 2

Wykaz studentów pochodzących z Lipnicy, którzy w XVI w. uzyskali tytuł bakałarza sztuk wyzwolonych

Data wpisu	Data promocji	Imię i nazwisko	Numer w tabeli 1
1507	1511	Felix de Lipnicza	15
1507	1514	Andreas de Lijpnijcza	16
1508	1518	Joannes de Lypnycza	17
1527	1530	Baltazar de Lypnicza	24

Źródło: *Statuta nec non Liber Promotionum philosophorum ordinis in Universitate Studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*, ed. J. Muczkowski, Cracoviae 1849, s. 152, 159, 166, 183.

Jednym z pierwszych absolwentów Uniwersytetu Krakowskiego z Lipnicy był Szymon, późniejszy błogosławiony. W 1454 r. wpisał się na uniwersytet, a już w trzy lata później uzyskał bakałareat sztuk wyzwolonych²⁰.

Pierwszym profesorem uniwersytetu pochodzącym z Lipnicy był natomiast Bartłomiej. Do metryki uniwersyteckiej wpisał się w semestrze zimowym 1485 r. Przy jego nazwisku nie ma adnotacji o wnie-

¹⁹ Do czasów późniejszych zob. *Statuta nec non Liber Promotionum philosophorum ordinis in Universitate Studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*, ed. J. Muczkowski, Cracoviae 1849, s. 230, 268, 245, 320.

²⁰ R. Gustaw, *Szymon z Lipnicy (1438/1440-1482), bernardyn, błogosławiony*, [w:] *Hagiografia Polska. Słownik bio-bibliograficzny*, red. idem, t. 2, Poznań–Warszawa–Lublin 1972, s. 460; W. F. Murawiec, *Szymon z Lipnicy i jego środowisko krakowskie*, [w:] *Felix saeculum Cracoviae – krakowscy święci XV wieku. Materiały z sesji naukowej. Kraków, 24 kwietnia 1997 roku*, red. K. Panuś, K. R. Prokop, Kraków 1998, s. 72; I. Rusecki, *Bernardyni krakowscy*, Kraków 1998, s. 34-35; M. Michalewicz, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 196.

sieniu opłaty wstępnej²¹. Jej zwyczajowa wysokość wynosiła 8 gr polskich, za co można było kupić w XV w. 6 gęsi²². Bakalaureat Bartłomiej z Lipnicy uzyskał w semestrze letnim 1488 r.²³ W trzy lata później zdobył magisterium ze sztuk wyzwolonych. W księdze promocji zanotowano wśród tych, którzy zostali *ad gradum magisterii* [...] *promoti* [...] – *Bartholomeus de Lypnycza „plebanus, altaris emeritorum a 6 annis”*²⁴.

Naukę ułatwił mu brat cioteczny, Hieronim z Lipnicy. W 1488 r. odstąpił Bartłomiejowi na dalsze studia w Krakowie swe wierzytelności wartości 5 florenów, zdeponowane u Jana Ryczywoła, mieszczanina wojnickiego, i Klemensa ze Stróży²⁵. Wspomógł go również materialnie sługa królewski, Dobiesław Dobak z Lipnicy. W 1492 r. dał mu 24 floreny węgierskie na dalszą edukację. Otrzymał też:

od siostr Korduli i Barbary z Ciężkowic, perły wartości 6 fl, picarium srebrne wartości 5 florenów, lectisteria i inne wyposażenie domowe, szaty i inne wartości 12 grzywien oraz 15 grzywien u Stanisława Raciborza, 5 florenów u Jana Wojnarowskiego i grzywnę u Jana Mazanka z Czchowa [...] ²⁶.

Znanych jest kilka szczegółów dotyczących transakcji finansowych mistrza Bartłomieja z Lipnicy. Od Katarzyny, żony Andrzeja Kuncza, krawca z Krakowa, pożyczył 50 florenów²⁷. Pożyczał też pieniądze od Macieja, służącego doktora Pilczy²⁸. Utracił konia o wartości 1 flore-

²¹ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego...*, t. I, s. 452.

²² A. Gąsiorowski, *Szamotołulscy studenci na krakowskim uniwersytecie w XV i XVI wieku*, [w:] *Szamotoły. Karty z dziejów miasta*, red. i dem, Szamotoły 2006, s. 76.

²³ *Księga promocji...*, s. 82.

²⁴ *Ibidem*, s. 87.

²⁵ M. Wolski, *Lipnica Murowana...*, s. 655.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Jeszcze w 1497 r. miał sprawę o pieniądze pożyczone od Katarzyny Kunczyny (*ibidem*).

²⁸ *Acta rectoralia almae universitatis studii cracoviensis inde ab anno 1469*, ed. W. Wisłocki, t. I, z. 1, Cracoviae 1893, nr 1683, s. 377; M. Wolski, *Lipnica Murowa-*

na, którego był winien kościołowi w Królówce²⁹. Z wyjątkiem tych kilku spraw niewiele informacji zachowało się na temat jego czasów studenckich.

W latach 1487-1494 nastąpił, według Józefa Garbacika, *okres największego naporu humanistów na Uniwersytet Krakowski*³⁰. Powstała wówczas w Krakowie *Sodalitas Vistulana* utworzona przez niemieckiego humanistę Konrada Celtisa³¹. Niestety nie wiadomo, czy Bartłomiej angażował się w ten ruch, czy też słuchał wykładów prekursorów renesansu w Polsce.

Po uzyskaniu stopnia mistrza sztuk wyzwolonych podjął studia na wydziale teologicznym. Wstępne studia teologiczne trwały dwa lata, po czym adept teologii uzyskiwał tytuł bakałarza kursora (lub bakałarza biblijnego). Po kolejnych dwóch latach nauki można było uzyskać stopień bakałarza sentencjariusza, a następnie bakałarza formata. Ukończeniem tych studiów było zdobycie stopnia magistra teologii³².

na..., s. 655.

²⁹ *Acta rectoralia...*, t. I, z. 2, nr 1754, s. 400; M. Wolski, *Lipnica Murowana...*, s. 655.

³⁰ J. Garbacik, *Ognisko nauki i kultury renesansowej (1470-1520)*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364-1764*, t. I, red. K. Lepszy, Kraków 1964, s. 200.

³¹ Zob. szerzej A. Jelicz, *Konrad Celtis na tle wczesnego renesansu w Polsce*, Warszawa 1956, s. 33; B. Nadolski, *Konrad Celtis w Polsce. Kilka uwag o celach i czasie jego podróży*, „Pamiętnik Literacki” R. VI, 1931, nr 9, s. 258; T. Sinko, *Celtis Konrad*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. III, Kraków 1937, s. 226; H. Barycz, *Szlakami dziejopisarstwa staropolskiego. Studia nad historiografią w XVI-XVIII*, Wrocław 1981, s. 139; J. Garbacik, *Ognisko nauki...*, s. 200-207; zob. też J. Fijałek, *Studia do dziejów uniwersytetu krakowskiego i jego wydziału teologicznego w XV wieku*, Kraków 1898, s. 23-30; zob. też H. Barycz, *Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia*, [w:] *Odrodzenie w Polsce. Historia Nauki*, cz. I, red. B. Suchodolski, Warszawa 1956, s. 35-154; K. Dobrowolski, *Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia*, Kraków 1933.

³² Zob. *Statuty i matrikuły wydziału teologicznego uniwersytetu krakowskiego z XVI wieku*, wyd. J. Szujski, „Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce” 1878, t. I, s. 74-76; M. Markowski, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Krakowskiego w wiekach średnich*, „Analecta Cracoviensia” 1991, t. 23, s. 365; idem, *Spis osób dopuszczonych do wykładów i do katedry na Wydziale Teologii Uniwersytetu Krakowskiego w XV w.*,

Dzięki *Liber diligentiarum* (uniwersyteckiej księdze pilności) mamy niejaki wyobrażenie o jego zajęciach na uniwersytecie. Karierę wykładowcy rozpoczął w semestrze zimowym 1491 r. Objasniał wówczas traktaty logiczne Arystotelesa³³. W tym czasie wykładów nie odbywał w soboty. Pisma logiczne wykładał jeszcze w 1492 r., by zimą tegoż roku podjąć objaśnianie geometrii Euklidesa. Rok później, również zimą, wykładał studentom *Nową Poetykę* (*Poetria nova*) Galfreda de Vino Salvo. W tym czasie zajęcia na wydziale teologii musiały zajmować mu tak dużo czasu, że nie zdołał rozpocząć wykładów traktatu Arystotelesa *De generacione et corruptione*, jakie winien był odbyć w lecie 1497 r. Od tego czasu znika na dłuższy czas ze źródeł uniwersyteckich. W 1501 r. pełnił funkcję seniora Bursy Jerozolimskiej³⁴. Na wydziale sztuk wyzwolonych spotykamy go dopiero w 1508 r., gdy wykładał dzieła Hipokratesa. Przed 13 grudnia 1508 r. objaśniał z kolei pisma Ptolemeusza. Kilka miesięcy później zapoznawał studentów z *De generacione* Arystotelesa. Rok później objaśniał pisma naturalne greckiego filozofa. Swe wykłady wygłaszał jako ekstraneusz, czyli mistrz nienależący jeszcze do kolegium. Dnia 19 maja 1511 r. rozpoczął wykłady dzieł Hipokratesa³⁵.

Z całą pewnością przed 1508 r. Bartłomiej z Lipnicy uzyskał stopień bakałarza biblijnego, czyli kursora³⁶. Pojawił się wówczas wśród bakałarzy dopuszczonych do wykładów na Wydziale Teologii Uniwer-

„Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej” 1965, t. IV, s. 132, 138-139.

³³ *Liber diligentiarum facultatis artisticae Universitatis Cracoviensis*, ed. W. Wiślicki, pars I: 1487-1563, Cracoviae 1886, s. 19.

³⁴ Do dziejów Bursy Jeruzalem zob. M. Baster, *Collegium seu Bursa Jerusalem – fundacja uniwersytecka kardynała Zbigniewa Oleśnickiego*, Kraków 2005 (mpis pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem dr. hab. Krzysztofa Stopki, obronionej w 2005 r. w Instytucie Historii UJ; tam dalsza literatura); M. Wolski, *Lipnica Murowana...*, s. 655.

³⁵ *Liber diligentiarum...*, s. 20, 23, 37, 84, 86, 88, 89, 92, 94, 95, 99.

³⁶ M. Markowski, *Dzieje Wydziału Teologii Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1397-1525*, Kraków 1996, s. 212.

sytetu Krakowskiego³⁷. Od 1495 r. był mansonarzem w katedrze krakowskiej oraz altarystą w Bochni. Był też altarystą w kościele św. Anny (1529)³⁸ i kanonikiem kolegiaty św. Floriana w Krakowie³⁹. Począwszy od roku 1527, występował w źródłach jako pleban w Uszwi⁴⁰.

W 1516 r., już jako osoba duchowna, Bartłomiej toczył spór z Rafałem, plebanem w Wąchocku, o posiadłości i powinności wobec klasztoru Cystersów⁴¹. Nie jest znana data jego śmierci. Zmarł jednak po 1538 r.⁴²

W historii uniwersytetu zasłynął jako pierwszy kustosz biblioteki Collegium Maius⁴³. Dnia 13 lipca 1538 r. z jego fundacji powstało stanowisko stałego kustosza, połączone z obowiązkami altarysty ołtarza Męki Pańskiej, Matki Bożej i św. Bartłomieja w kościele Mariackim w Krakowie⁴⁴. Fundator dość szczegółowo określił status „pierwsze-

³⁷ Rkps Biblioteki Jagiellońskiej nr 2579. W wykazie bakałarzy wydanym przez Mieczysława Markowskiego jego imię zostało zamieszczone pod numerem 145. Zob. *Dwie listy profesorów Teologii*, wyd. J. Szujski, „Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce”, t. I, Kraków 1878, s. 85; M. Markowski, *Spis osób dopuszczonych...*, s. 171; idem, *Pierwsi bakałarze i doktorzy teologii Uniwersytetu Krakowskiego*, „Przegląd Tomistyczny” 1997, t. VI-VII, s. 285; idem, *Dzieje Wydziału Teologii...*, s. 248. Profesor Markowski wysunął hipotezę, że Bartłomiej zapewne wykładał Biblię (*ibidem*, s. 212).

³⁸ M. Michalewicz, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 196.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej cyt.: AUJ), Teki Hajdukiewicza, *Bartłomiej z Lipnicy*; M. Wolski, *Lipnica Murowana...*, s. 655. Zob. też zapis w księdze promocji z 1492 r. H. Barycz, *Bartłomiej z Lipnicy*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. I, Kraków 1935, s. 315-316; *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529* (tzw. *Liber retaxationum*), wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968, s. 106; M. Michalewicz, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 196.

⁴¹ F. Kiryk, *Rozwój urbanizacji Małopolski...*, s. 155.

⁴² H. Barycz, *Bartłomiej z Lipnicy...*, s. 316.

⁴³ Do dziejów biblioteki zob. K. Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Średnie wieki i Odrodzenie*, t. I-II, Kraków 1900, t. I, s. 89, 177, 259, 282, 387, t. II, s. 64, 274; F. Matejko, *Dzieje Biblioteki Uniwersyteckiej w Krakowie*, [w:] *Zakłady uniwersyteckie w Krakowie. Przyczynek do dziejów oświaty krajowej podany i pamięci pięciuset-letniego istnienia Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 1864, s. 12-69; *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. I: 1364-1775, red. I. Zarębski, Kraków 1966.

⁴⁴ AUJ, Teki Hajdukiewicza, *Bartłomiej z Lipnicy*; AUJ, rkps 48, s. 562-574.

go bibliotekarza”. Musiał to być bakałarz teologii lub prawa, a przynajmniej mistrz sztuk wyzwolonych⁴⁵. Do jego obowiązków należało prowadzenie biblioteki, a przede wszystkim udostępnianie jej na dwie godziny dziennie (w zimie między 20 a 22, w lecie między 21 a 23). Kustosz ponosił odpowiedzialność za zagubione książki i musiał zwracać ich równowartość. W przypadku niewpłacenia odpowiedniej kwoty rektor miał ją potrącać z jego uposażenia⁴⁶. Prawo dożywotniego prawa patronatu oraz prezenty na to stanowisko Bartłomiej otrzymał od biskupa krakowskiego. Prawo patronatu do altarii w kościele Mariackim połączone z urzędem kustosza biblioteki Bartłomiej przełał w swym testamencie na kolegium prawnicze⁴⁷.

Fundacja Bartłomieja przyczyniła się do powstania zawodowego urzędu bibliotekarza, co zakończyło pierwszy etap tworzenia się uniwersyteckiej librarii. Do tej pory bibliotekarzy wybierano corocznie, co bardzo utrudniało korzystanie ze zbiorów książkowych⁴⁸. Wybitny historyk uniwersytetu, Henryk Barycz, tak oceniał tę fundację:

W ten sposób doszło definitywnie do powstania pierwszego stałego stanowiska bibliotekarza w Uniwersytecie Krakowskim, a zarazem do pierwszego stałego udostępnienia zbiorów bibliotecznych w zakresie dość liberalnym dla wszystkich pragnących studiować. W porównaniu

⁴⁵ AUJ, rkps 48, s. 573; H. Barycz, *Bartłomiej z Lipnicy...*, s. 316.

⁴⁶ AUJ, rkps 48, s. 572-573; H. Barycz, *Bartłomiej z Lipnicy...*, s. 316; idem, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935, s. 684; A. Lewicka-Kamińska, *Biblioteka Jagiellońska w latach 1492-1655*, [w:] *Historia Biblioteki Jagiellońskiej...*, s. 215.

⁴⁷ AUJ, rkps 48, s. 573; J. Michalewicz, M. Michalewiczowa, *Liber beneficiorum et benefactorum Universitatis Jagellonicae in saeculis XV-XVIII*, t. I, Kraków 1999, nr 184, s. 109-110; K. Kaczmarczyk, *Catalogus diplomatum pergameneorum Universitatis Jagellonicae Cracoviensis*, Kraków 1953, nr 549, s. 278-279; M. Michalewicz, *Szkolnictwo parafialne...*, s. 196; A. Lewicka-Kamińska, *Biblioteka Jagiellońska...*, s. 215.

⁴⁸ Zob. szerzej postanowienia odnośnie bibliotekarzy *Statuta Antiqua Collegia Majoris*, wyd. J. Szujski, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce” 1878, t. I, s. 11-12; H. Barycz, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 682; zob. też A. Lewicka-Kamińska, *Biblioteka Jagiellońska...*, s. 211-213.

z bibliotekami uniwersyteckimi w Niemczech, np. heidelberską lub ingolstadtzką, Kraków dostał o blisko pół wieku przedtem własnego bibliotekarza. Również i czas otwarcia biblioteki w porównaniu np. z księżnicą heidelberską, czynną tylko przez trzy godziny tygodniowo, wyróżnia bibliotekę krakowską [...]. Zawierał akt fundacji jedną wadę, mianowicie pomijał milczeniem podstawową kwestię porządkowania i sygnowania zbiorów⁴⁹.

Informacje o innych studentach z Lipnicy są nader skąpe. Wiadomo, że Stanisław z Lipnicy pełnił w 1493 r. funkcję notariusza publicznego⁵⁰, zaś w 1494 r. występował w charakterze służącego rektora⁵¹. Inne źródło, które rzuca nieco światła na studia lipniczan, to protokoły sądu rektorskiego. Jest to jednak źródło jednostronne, informujące przeważnie o wykroczeniach i sprawach karnych. W 1498 r. Jan z Lipnicy występował w sprawie o mienie⁵². Następnie, już jako bakałarz sztuk wyzwolonych, wystąpił ze skargą do rektora na Jana Grembelskiego zwanego sędzią („sendzia”), który go uderzył i zranił⁵³. Obaj zamieszkiwali w Bursie Jeruzalem⁵⁴. W 1514 r. z kolei Feliks z Lipnicy został oskarżony przez Hieronima Almanusa de Zorawya o spoliczkowanie⁵⁵.

W 1527 r. w zapiskach sądowych pojawił się Joseph Lijpnijczyk, który, będąc studentem, mieszkał w bursie ubogich. Ponieważ przestał w niej bywać, został z niej usunięty, a jego rzeczy na polecenie rektora

⁴⁹ H. Barycz, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 685.

⁵⁰ *Acta rectoralia...*, t. I, nr 1619, s. 356.

⁵¹ *Ibidem*, nr 1642, s. 364

⁵² *Ibidem*, nr 1498, s. 328.

⁵³ *Ibidem*, nr 2179, s. 498. W obu zapiskach Jan z Lipnicy występuje jako bakałarz sztuk wyzwolonych, mimo że w księdze promocji jako bakałarz pojawił się dopiero w 1518 r.

⁵⁴ *Acta rectoralia...*, t. I, nr 2188, s. 499.

⁵⁵ *Ibidem*, nr 2332, s. 543.

zostały zajęte⁵⁶. Student ten zmarł jeszcze w tym samym roku⁵⁷. W nowej edycji metryki uniwersyteckiej nie został jednakże uznany za studenta pochodzącego z Lipnicy Murowanej.

W XVII w. z tego miasta pochodził Andreas Lipnicus, jeszcze jeden z profesorów Akademii Krakowskiej⁵⁸.

Do połowy XVI w. 29 mieszkańców Lipnicy udało się na studia do Krakowa. Spośród nich aż dwóch trwale zapisało się w historii tego miasta. Byli to św. Szymon z Lipnicy związany z klasztorem oo. Bernardynów oraz mistrz Bartłomiej, który położył podwaliny pod istnienie nowoczesnej biblioteki uniwersyteckiej.

⁵⁶ *Acta rectoralia Almae Universitatis Studii Cracoviensis inde ab Anno MC-CCCLXIX*, ed. W. Wisłocki, Cracoviae 1897, t. I, z. 4, nr 2909, s. 700; nr 2910, s. 700.

⁵⁷ *Ibidem*, nr 2913, s. 701.

⁵⁸ *Statuta nec non Liber Promotionum...*, s. 300, 303, 320; F. Kiryk, *Inne miasta regionu...*, s. 145.

